

Ali je bil Anton Janša pred odhodom na Dunaj na Koroškem? Prvo poročilo

Andrej Šalehar*, andrej.salehar@bf.uni-lj.si, Janez Gregori**, janez.gregori@gmail.com,
Peter Dovč***, peter.dovc@bf.uni-lj.si, Anton Koželj, cebelarstvo@kozelj.info

Uvod

Lani smo praznovali 240. obletnico izida druge Janševe knjige *Vollständige Lehre von der Bienenzucht* (Popolni nauk o čebelarstvu). V počastitev stopetdesete obletnice je Perc (1925) napisal in v samozaložbi v nemškem jeziku izdal knjigo Anton Janša: erster kaiser. königl. Lehrer der Bienenzucht in Wien: 1775–1925 (Anton Janša: prvi cesarsko kraljevi učitelj čebelarstva na Dunaju: 1775–1925). V uvodu piše, da želi s to knjigo popraviti vse napake, ki so zapisane o življenju in delu Antona Janše. Podatke je poiskal v številnih objavah o Janši, še posebej pa se je opiral na Navratilovo (1883) in Wytopilovo (1900) delo. Perc (1925) je istega leta v Slovencu objavil članek z naslovom *Pri Anton Janševih sorodnikih na Dunaju*, v katerem je zapisal, da »... **baron Ehrenfels, ki v svoji imenitni knjigi od leta 1829 Janšo dosledno Korošca imenuje ...**«. Take in podobne trditve o Antonu Janši se pogosteje pojavljajo in ponavljajo v zadnjih letih. Spodbudile so raziskavo, ki naj bi odkrila zapise o povezanosti Antona Janše s sosednjo Koroško, jih kritično presodila in potrdila oz. zavrnila. Prvi rezultati so predstavljeni in tem sestavku.

Gradiva in metode dela

Na simpoziju o Juriju Jonkeju, ki je bil 22. marca 2013 v prostorih Čebelarke zveze Slovenije, smo se seznanili s tezo, da naj bi bil Anton Janša pred odhodom na Dunaj na Koroškem. Ustanovili smo delovno skupino (prof. dr. Andrej Šalehar, Janez Gregori, prof. biol., prof. dr. Peter Dovč in Anton Koželj), ki je preučila gradiva o Antonu Janši. Navezala je tudi stike z enim od avtorjem teze Ernestom Fuchsom iz Celovca in ga 14. oktobra 2013 obiskala na njegovem domu. Po daljšem, poglobljenem pogovoru nam je Ernest Fuchs izročil kopije štirih objav in nekaj strani svojih tipkopisov. Sledilo je preučevanje teh gradiv: knjige, iz katerih so objave, smo poiskali v naših knjižnicah, eno knjigo smo kupili ter na spletu poiskali podatke, povezane s temi objavami in tipkopisi.

Na spletu in v slovenskih knjižnicah smo poiskali tudi druge knjige in periodične publikacije, ki poro-

čajo o Janši kot čebelarju in kot prvem učitelju čebelarstva na Dunaju. Preučili smo tudi obe Janševi knjigi, iskali podatke v Arhivu Republike Slovenije, gradiva pa smo zbrali in uredili v delu »Pred odhodom na Dunaj naj bi bil Anton Janša na Koroškem? Prvo poročilo«, ki je objavljeno na portalu Digitalne knjižnice Slovenije in dostopno na spletnem naslovu: www.genska-banka.si/fileadmin/uploads/Zgodovinski_viri/2015/ANTON_JANSA_presoja_dokumentov_18052015__Obnovljen_.pdf

Kranjsko čebelarstvo pred Antonom Janšo in v njegovem času

Že Valvasor (1689) obširno piše o čebelarjenju na Kranjskem in poudarja, da je zelo razširjeno in priljubljeno. V besedilu so opisana tudi nekatera dogajanja, povezana s čebelami – recimo rojenje. Rihar (1998) poroča, da je med študijskim bivanjem na poskusni čebelarski postaji Montlavet pri Avignonu ob študiju strokovnih piscev iz 16., 17. in 18. stoletja v tamkajšnji bogati knjižnici spoznal, da v 18. stoletju nobena Evropejecem znana dežela ni imela tako izdelanega načina gojenja čebel, kot je bilo to na tedanjem Kranjskem. Naprednost takratnega kranjskega čebelarjenja naj poudarimo s primerom opraševanja matic s troji v zraku, ki so ga poznali že tamkajšnji stari čebelarji in ga je kot prvi na svetu opisal Scopoli (1763). O prahi matice so pisali tudi Peter Pavel Glavar (1768), Furlan (1768/1771?) ter Hummel (1773) in Janša (1771, 1775). Opozarjamo še na študijo Janeza Gregorija »Kratek pregled čebelarstva do 21. stoletja« (2011), v kateri podrobneje opisuje tudi kranjsko čebelarstvo pred Antonom Janšo in v njegovem času. Napredno kranjsko čebelarstvo je poznal in priznal tudi Schirach (1770), ki je v svoji knjigi zapisal: »Ausländer, die solche beträchtliche Summen aus ihrem Bienen lösen, müssen unsere Lehrmeister werden.« (Prevod: Tujci, ki imajo od svojih čebel tako veliko koristi, morajo postati naši učitelji.)

Anton Janša v letih 1765 in 1766 – objave in zapisi, povezani s Koroško

Poleg zapisov o povezanosti Antona Janša s Koroško, ki jih je posredoval Ernest Fuchs (2013), smo našli še druge objave, ki jih predstavljamo kronološko:

* Zasl. prof. dr.

** Prof. biol.

***Prof. dr.

1829:

Ehrenfels: ... Auch die von Janscha aus seiner Vaterlande Kärnthen übertragene Bienenzucht in hölzernen Lagerstöcken ... Janscha, der ein Kärnther war ...

(Prevod: ... tudi od Janše iz njegove domovine Koroške preneseno gojenje čebel v lesenih panjih ... Janša je bil Korošec ...)

1832:

Heinrich: ... Der Professor und Schriftsteller über die Bienenzucht in Wien ist von dieser Gesellschaft ausgegangen ...

(Prevod: ... profesor in pisatelj o čebelarstvu na Dunaju je izhajal iz te družbe (Koroške) ...) – (v dveh objavah)

Wiener Zeitung: ... Eine Bienenzucht wurde jedoch im Augarten als Schule und dabei ein eigener Professor, in der Person des Hrn. Janscha aus Kärnthen ... Janscha wählte die in seinem Vaterlande Kärnthen üblich gewesene Art Bienen zu vermehren ...

(Prevod: ... Čebelarstvo je vendarle v Augartnu kot šola in pri tem njihov profesor, v osebi gospoda Janše s Koroškega ... Janša je v svoji domovini Koroški izbral način razmnoževanja čebel ...)

Ökonomische Neuigkeiten: ... Eine Bienenzucht wurde jedoch im Augarten als Schule und dabei ein eigener Professor in Person des Herrn Janscha aus Kärnthen angestellt ... Janscha wählte die in seinem Vaterlande Kärnthen üblich gewesene Art, Bienen zu vermehren, zu benützen und zu erhalten, hatte zugleich den in Kärnthen gangbaren, aber besonders für die Wanderzucht um Wien nicht anwendbaren hölzernen Lagerstock ...

(Prevod: ... Čebelarstvo je vendarle v Augartnu kot šola in pri tem je njihov profesor, v osebi gospoda Janše s Koroške ... Janša je izbral v svoji domovini Koroški običajen način razmnoževanja čebel, za uporabo in ohranjanje in hkrati, posebej za pašno čebelarjenje, na Koroškem uporabljene lesene panje, ki na Dunaju niso bili v rabi ...)

1833:

Blätter für Landwirtschaft: ... den in Kärnthen wegen seiner zweckmässig, und in Bezug auf die damalige Zeit rationel betriebenen Bienenzucht, rühmlichst bekannten Herrn Janscha, als professor der Bienenzucht und als practischen Bienenzüchter nach Wien berief ...

(Prevod: ... zaradi njegove smotrnosti in za tisti čas racionalnega čebelarstva na Koroškem so slavnega in znanega gospoda Janšo poklicali na Dunaj kot profesorja za čebelarstvo in praktičnega čebelarja ...)

1853

Heinrich: Isti zapis kot leta 1832.

1867

Kraft: ... Als erster Lehrer an die von Maria Theresia gegründete Hauptlehrschule für Bienenzucht im Belvedere zu Wien wurde Anton Janscha aus Kärnten berufen ...

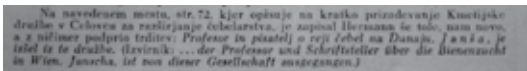
(Prevod: ... Za prvega učitelja na osrednji šoli za čebelarstvo, ki jo je v Belvedere ustanovila Marija Terezija, je bil poklican gospod Janša s Koroškega ...)

1925

Perc: ... Nasprotno pa baron Ehrenfels, ki v svoji znameniti knjigi od leta 1829 Janšo dosledno imenuje Korošca ...

1955

Stabej:

2003

Erker: ... Professor und Schriftsteller der Bienenzucht in Wien namens Janscha, der aus der Kärntner Gesellschaft kam ...

(Prevod: ... Profesor in pisatelj čebelarstva na Dunaju po imenu Janša prihaja iz Koroške družbe ...)

2013

Fuchs: ... Der spätere Bienenlehrer Janscha aus Krain stammend kam bereits 1765 in der Ackerbaugesellschaft nach Klagenfurt, lernte hier gut deutsch und wurde von dieser Gesellschaft der Kaiserin direkt empfohlen. Mit ihm begann die Kaiserin das imkerliche Lehr- und Bildungswesen systematisch aufbauen ...

(Prevod: ... Poznejši učitelj čebelarstva Janša, ki izvira iz Kranjske, je prišel že leta 1765 v Kmetijsko družbo v Celovec, tam se je naučil dobro nemško, ta družba pa ga je neposredno priporočila cesarici. Ob njegovi pomoči je začela cesarica sistematično organizirati čebelarske učne in izobraževalne ustanove ...)

Presoja objav in zapisov

Največ zapisov, da je bil Janša na Koroškem, da je Korošec in podobno, sta napisala Ehrenfels (4) in Heinrich (4). Dva je napisal Fuchs, enega Kraft, eden pa je iz tedanjega časopisja. Veliko zapisov, predvsem v Fuchsovih tipkopisih, pa ni potrjenih. Odkrili smo, da obstajajo še nekateri drugi tipkopijsi, katerih avtor je Fuchs, vendar nam jih ni izročil ali pa smo iz njih dobili le posamezne strani, ki so

brez navedbe virov. Med zapisi v prejšnjem poglavju so najbolj dvomljivi vsi tisti, v katerih je zapisano, da je bil Janša Korošec ter da je na Dunaj prenesel koroški način gojenja čebel skupaj s prevozi čebel na pašo in panjem. To je povsem v nasprotju z zapisi v obeh Janševih knjigah (Abhandlung vom Schwärmen der Bienen – 1771 in Vollständige Lehre von der Bienenzucht – 1775), v katerih piše o gorenjskem čebelarjenju. Pri opisu čebelarjenja je dobesedno zapisal »**Pri nas na Gorenjskem ...» (1771, str. 58)**. Nič in nikjer pa ne omenja, da bi bil pred prihodom na Dunaj na Koroškem. Tega ne omenjata niti Navratil (1883) niti Mihelič (1934), ki sta do zdaj najnatančneje raziskovala Janševo življenje in delo, tudi v dunajskih arhivih. Ni pa znano, kdo je njega in njegovega brata Lovrenca leta 1766 napolnil v bakrozno risarsko šolo na Dunaj.

Zanimive izsledke je dal pregled zapisov oz. biografij o Antonu Janši (skupaj 20), ki so bili objavljeni v obdobju od leta 1771 do dandanes. Samo v enem je posredno naveden podatek o Janševi povezavi s Koroško, v preostalih pa ni nobenega podatka, ki bi potrdil njegovo bivanje in čebelarjenje na Koroškem.

Dozdajšnje ugotovitve in predlogi

- V knjigah, revijah ali časopisju smo odkrili 11 zapisov ter dodatno je še eno trditve v tipkopisu, da je bil Janša povezan s Koroško.
- Objave sporočajo, da je Anton Janša Korošec, da je na Dunaj prenesel koroški način čebelarjenja, da izhaja iz Koroške kmetijske družbe, ki ga je tudi priporočila na Dunaju, da ga je na Dunaj poklicala cesarica Marija Terezija in podobno.
- Avtorji večine teh trditvev oz. zapisov so Ernest Fuchs, Ehrenfels in Heinrich.
- Med slovenskimi avtorji sta na nekatere od teh zapisov opozorila Perc (1925) in Stabej (1955).
- Janša v obeh svojih knjigah poudarja svoj gorenjski izvor, gorenjski način čebelarjenja in gorenjski leseni panj, nikjer pa ne omenja svojega bivanja in delovanja na Koroškem.
- Za nadaljnjo presojo bi bilo treba pridobiti tudi Fuchsove tipkose (navedeni so v knjigi Von Maria Theresia zur EU, str. 869) in ga povprašati o izvoru zapisanih informacij. Za dokončno potrditev ali zavrnitev teze pa je potreben pregled arhivskih dokumentov v celovškem deželnem arhivu in v arhivu krško-celovške škofije. ■

Viri

- Blätter für Landwirtschaft und Industrie. Zweites Heft, Klagenfurt 1833, 175 strani; članek: Ueber die kärntnerische Bienenzucht. str. 88–98 (http://digital.onb.ac.at/OnbViewer/viewer.faces?doc=ABO_%2BZ162389901 – 19. 5. 2015).
- Ehrenfels, Joseph Michael: Bienenzucht nach Grun-

dsätzen der Theorie und Erfahrung. Erster Theil, Prag 1829, 334 strani (http://books.google.si/books?id=maw1AAAAAAAJ&dq=ehrenfels&hl=sl&source=gsb_navlinks_s – 29. 1. 2014).

- Erker, Konrad: Von Maria Theresia zur EU. Klagenfurt 2003, 895 strani; poglavje: Die Gründung der Kärntner Ackerbaugesellschaft, str. 44–60.
- Fuchs, Ernest: Gradiva, ki smo jih pridobili ob obisku 14. 10. 2013 v Celovcu.
- Furlan, Matej (?): Praktično čebelarstvo ali kratek pouk o čebelah in kako naj se zaradi posebnega dobička in koristi z njimi ravna. Napisano verjetno med leti 1768–1771(?) iz nemškega rokopisa prevedel in uvodne besede napisal Leopold Debevec. Objava v knjigi: Martin Mencej: Ob 200-letnici pisane besede o slovenskem čebelarstvu. Ljubljana 1976, str. 261–317.
- Humel, Anton: Physische Erfahrung, dass der Weysel wirklich von den Drohnen ausser den Bienenstock befruchtet werde, str. 64–71. V: Gemeinnützige Arbeiten der Churfürstl. Sächsis. Bienengesellschaft in Oberlausitz : die Physik und Oeconomie der Bienen betreffend, nebst andern dahin einschlagenden natürlichen Dingen. Erster Band. Berlin in Leipzig 1773, 451 strani (http://reader.digitale-sammlungen.de/fs2/object/display/bsb10293787_00090.html – 31. 12. 2013).
- Glavar, P. P.: Odgovor na predlog za izboljšanje čebelarstva v c. kr. dednih deželah, str. 11–38. Napisano 1768, prevod Stane Mihelič. V: Mihelič, Stane: Anton Janša. Slovenski čebelar. Čebelarstvo društvo za Slovenijo. Ljubljana 1934, 163 strani.
- Gregori, Janez: Kratek pregled čebelarske zgodovine do 21. stoletja. Ljubljana 2011, 9 strani (http://863.gvs.arnes.si/fck_files/image/Dogodki11/TE/zgodovina.pdf – 25. 7. 2012).
- Heinrich, Hermann: Klagenfurt, wie es war und ist. Klagenfurt 1832, 284 strani; poglavje: Bildungsanstalten, str. 214–239.
- Heinrich, Hermann: I. Klagenfurt, die jetzige Hauptstadt Kärntnes, historisch und topographisch dargestellt. 7(1832), 180 strani, Kärntnerische Zeitschrift (https://download.digitale-sammlungen.de/BOOKS/pdf_download.pl?id=bsb10011884 – 8. 7. 2014).
- Heinrich, Hermann: Handbuch der Geschichte des Herzogthumes Kärnten in Vereinigung mit den österreichischen Fürstenthümern. II. Band, 2 Heft. Klagenfurt 1853, 423 strani (<http://books.google.si/books?id=ZWdAAAAAYAAJ&printsec=frontcover&hl=sl&v=onepage&q&f=false> – 30. 1. 2014).
- Humel, Anton: Physische Erfahrung, dass der Weysel wirklich von den Drohnen ausser den Bienenstock befruchtet werde, str. 64–71. V: Gemeinnützige Arbeiten der Churfürstl. Sächsis. Bienengesellschaft in Oberlausitz : die Physik und Oeconomie der Bienen betreffend, nebst andern dahin einschlagenden natürlichen Dingen. Erster Band. Berlin in Leipzig 1773, 451 strani (http://reader.digitale-sammlungen.de/fs2/object/display/bsb10293787_00090.html – 31. 12. 2013).
- Janša, Anton: Popolni nauk o čebelarstvu. Po Jož. Münzbergovi izdaji prestavil za slovenske čebelarje Francišek Rojina, nadučitelj v Šmartnem pri Kranju in urednik Slov. Čebelarja. S 45 podobami. – Izdalo Slovensko osrednje čebelarstvo v Ljubljani. Ljubljana 1906, 139 str. (<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-91XPSB31> – 29. 9. 2013).
- Janša, Anton: Abhandlung vom Schwärmen der Bienen. Wien 1771, 1774, 140 str. (<http://www.dlib>

- si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-GQIOTNUU - 27. 9. 2013).
15. Janša, Anton: Vollständige Lehre von der Bienenzucht. Wien 1775, 204 str. (<http://www.dedi.si/dediscina/401-popoln-nauk-o-cebelarstvu> - 8.8.2012); Wien 1790, 204 str. (<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-NNKCA1Z6> - 27. 9. 2013).
 16. Kraft, Quido: Vom munteren Immenvolk. Allgemeine land- und forstwirthschaftliche Zeitung, 17(1867)44, str. 1103–1106 (<http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=alf&datum=18671101&seite=7&zoom=33> - 19. 5. 2015).
 17. Navratil, Ivan: Anton Janša, slavni kranjski čebelar. V: Spomenik o šeststoletnici začetka Habsburške vlade na Slovenskem. Matica Slovenska, Ljubljana 1883, str. 139–166.
 18. Perc, Martin: Anton Janscha: erster kaiser. königl. Lehrer der Bienenzucht in Wien: 1775–1925. Celje 1925a, 23 strani.
 19. Perc, Martin: Pri Anton Janševih sorodnikih na Dunaju. 53(1925)212, str. 2 in št. 213, str. 2–3, Slovenec (<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-KGP3VYHA> - 19. 5. 2015).
 20. Schirach, Adam Gottlob: Bayerischer Bienen-Meister : oder deutliche Anweisung zur Bienen-Wartung. München 1770, 244 strani.
 21. (http://books.google.si/books/about/Bayerischer_Bienen_Meister_oder_deutlich.html?id=5Vc7AAAcAAJ&redir_esc=y - 23. 12. 2014).
 22. Stabej, Jože: Stari zapisi o čebelah in čebelarstvu. 56(1955)3 - 4, str. 83–86, Slovenski čebelar - (<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-UPPNFNMP> - 27. 6. 2014).
 23. Über die Bienenzucht Oesterreich. (1832)228, str. 913, 3. October 1832, Wiener Zeitung (<http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wrz&datum=18321003&seite=3&zoom=33> - 19. 5. 2015).
 24. Über die Bienenzucht Oesterreich. (1832)83, str. 657 - 660, Ekonomische Neuigkeiten und Verhandlungen (<https://books.google.si/books?id=Cr5aAAAcAAJ&pg=PA633&lpg=PA633&dq=Ekonomische+Neuigkeit+und+Verhandlungen&source=bl&ots=2P1awOpYsM&sig=X2YJNA2ZRRZrzhUGbADkaAizRi8&hl=sl&sa=X&ei=59taVYyGLcqsGhmqIDYCG&ved=0CCQQQ6AEwAQ#v=onepage&q=Ekonomische%20Neuigkeiten%20und%20Verhandlungen&f=false> - 19. 5. 2015).
 25. Valvasor, Janez Vajkard: Čast in slava vojvodine Kranjske (slovenski prevod Die Ehre dess Herzogthums Crain - 1689; prevod Doris Debenjak in drugi), 4. zv., Ljubljana, Zavod dežela Kranjska, 2009–2013.
 26. Wytopil, Franz: Die Kaiserl. Königl. Bienen-schule in Wien 1770–1781. 32(1900)6, str. 109–118, Bienen-Vater.

Odkritje prenovljene plošče v spomin na Antona Janšo v Augartnu

V petek, 27. novembra 2015, je bil v Augartnu pomemben dogodek za slovenske čebelarje. Odkrita je bila namreč nova spominska plošča, s katero je mesto Dunaj našemu velikemu čebelarju Antonu Janši izkazalo veliko spoštovanje. Dogodka se je udeležilo tudi približno 50 čebelarjev iz Slovenije, s svojo navzočnostjo pa sta ga obogatila slovenski in avstrijski minister za kmetijstvo. G. Dejan Židan je v svojem govoru opozoril na pomembnost čebel in v zvezi s tem spomnil na pobudo za razglasitev svetovnega dne čebel, njegov avstrijski kolega pa je poudaril, da smo Slovenci na področju čebelarstva kar nekaj korakov pred sosedi. Poudaril je veličino Anto-

na Janše, ki je prišel iz Breznice (Slovenije) na Dunaj učiti čebelarstvo.

Sam sem v svojem nagovoru poudaril nujnost povezave med Slovenijo in Avstrijo, predvsem na čebelarskem področju. Predlagal sem vzpostavitev čebelarske turistične poti od Slovenije do Dunaja ali »od Janše do Janše«. Med vračanjem v domovino je direktorica Zavoda za turizem in kulturo Žirovnica Maja Zupan sprejela mojo pobudo, da bi maja 2016 organizirali rekreativni kolesarski maraton od Dunaja do Slovenije, in sicer tako, da bi bil cilj 20. maja na čebelarskem prazniku v Račah. Projekt bo vodila Maja Zupan. *Boštjan Noč, predsednik ČZS*

Foto: Maja Zupan

Odkritje prenovljene plošče Antonu Janši v Augartnu na Dunaju

DOLINŠEK MARJAN S.P.,
IZDELAVA ČEBELARSKE OPREME,
MD OPREMA

NOVO!

Gladež 27
1411 Izlake
mobi: 041 985 313
tel.: 05 973 05 36 po 15 uri
e-mail: dolinsek.marjan@gmail.com

Sprejemam prednaročila za osmukalnike.

Pri nas izdelujemo dve velikosti ometalnikov in sončne topilnike iz nerjavne pločevine po ugodnih cenah.